

Dialogisen välttämättömyys

Jukka Hankamäki, *Dialoginen filosofia. Teoria, metodi, politiikka*. Yliopistopaino, Helsinki 2003. 371 s.

Dialogista puhuvat kaikki, mutta vain harvojen puhe on dialogista. Mukana on vanhaa vuorovaikutustaito-puhetta ja uudempaa Levinas-keskustelua. Dialoginen itsessään on vaikeaa, koska sitä pitäisi harjoittaa todellisesti johonkin nähden, joidenkin kanssa ja yhteisin sopimuksin. Tällaiseen vaivannäköön taas yltiöindividualistinen aikamme ei ketään innoita!

Kuitenkin useissa tieteissä ja filosofiassakin Martin Buber, Franz Rosenzweig, Jürgen Habermas, Hans-Georg Gadamer ja Emmanuel Levinas esiintyvät metodologisina ja teoreettisina lähteinä, joista ammennetaan ajatuksia ja tutkimuksen teon välineitä. Työnohjauksessa, opetuksessa, koulutuksessa ja yhteisöllisyydessä samat lähteet ovat tulleet tärkeiksi. Kyynisempi lukija on kuitenkin näkevinään näiden ajattelijoiden hukkakäyttöä: ikäänkuin dialogisuus olisi menetelmä vanhojen ideoiden lämmittämiseen vailla uudelleenajattelua.

Jukka Hankamäki on profiilikas kirjoittaja, jonka Simone Weil -tutkimukset ovat olleet erityisen tärkeitä monille ihmistyötä tekeville. Hankamäki on esittänyt Weilin niin vaativana ajattelijana, että se on pakottanut jotkut uudelleen ajattelemaan empatian, sympatian, velvollisuuden ja eettisen.

Samoin Hankamäen *Minä*-kirja sahaa poikki lukuisia uskomuksia, joiden varassa pyöritämme arjen valheita. Nyt Hankamäki on tarttunut dialogiin ja liittänyt sen käytännöllisen elämän esimerkkeihin tavalla, joka tuskin jättää moniakaan kylmäksi.

Teoria, Metodi, Poliitiikka

Hankamäen kirja jakaantuu kolmeen osaan. Ensin hän esittelee dialogin teorian, jossa Martin Buber ja Emmanuel Levinas ovat pääosassa esittämässä, millä tavoin dialoginen filosofiana voidaan ymmärtää. Ajatus lähtee sokraattisen

filosofian vaatimuksesta ottaa maailma keskusteltavaksi ja Hankamäki päätyy kutsumaan fenomenologiseksi tapaa, jolla tartumme annettuun ja aloitamme tutkimuksen juuri siitä.

Martin Buber tuo eteemme toisen ihmisen, sinut, joka edellät minun olemassaoloani, koska ilman toista en koskaan huomaisi olevani (olemassa tai minä). Hankamäki kuvaa havainnollisesti, millä tavoin Buberin ajatus sinästä vapauttaa meidät ainakin periaatteessa ymmärtämään toiseutta ja toisen mukanaan tuomaa vaatimusta, joka koskee elämistä. Levinasin avulla Hankamäki käy läpi ruumiin ja kielen kysymykset: kuinka olemme samassa maailmassa ja kuinka olemme kielessä.

Toinen osa käsittelee dialogin metodia. Tämä koostuu tulkinnasta, ihmistutkimuksen haasteista ja dialogisesta metodista. Luku on erityisen haastava, kun ajatellaan sitä löysyyttä, jolla ihmistutkimuksessa puhutaan ymmärtämisestä ja tulkitsemisesta. Hankamäki osoittaa esimerkein, kuinka paljon vaativampaa on toteuttaa dialogista metodia kuin vain puhua ”kohtaamisesta” ja ”toiseudesta”. Kyse on menetelmällisesti ankarasta vaatimuksesta: sinän tuoma arvo ja tärkeys ja niiden elättäminen institutionaalisen filosofian ja tieteen sisällä ei tapahdu itsestään vaan kritiikin kautta. Kritiikin kohteeksi joutuvat tällöin kaikki ajattelemattomat käsitykset, joiden varassa erilaisuutta, toista, sinää ajatellaan. Hankamäen esimerkit osoittavat, kuinka läpeensä ajattelematonta suuri osa ihmistutkimusta on.

Politiikka on vahvaa

Kolmas osa on nimeltään ”politiikka” ja se siis käsittelee dialogisen teorian ja metodin sovellusta arkeen. Hankamäen esimerkkeinä ovat seksuaalivähemmistöjen ja muidenkin marginaaliin ajattelujen ryhmien saama institutionalisoitu kohtelu niin käytännössä kuin tutkimuksessakin.

Erityisesti tämä osa kirjaa on houkutteleva, koska siinä Hankamäki osoittaa, minkälaisia seurauksia voisi tai pitäisi olla uudella tavalla ajatella. Integroiva ideologiamme pyrkii poistamaan ja peittämään kaiken erilaisen ja saamaan erilaisen itsensäkin ajattelemaan itsestään tavalla, joka on valtaväestön ajattelutapa. Hankamäki ei aja ketään

barrikadeille, mutta antaa välineitä kaikille syrjäytetyille, marginaaliin siirretyille ja itse itseään halveksiville ajatella kokonaan toisin tilanne, joka on määritelty muualta: kuinka ottaa itse käsiinsä dialogin synnyttäminen ja samalla erilaisuuden säilyttäminen integraatiopyrkimyksiä vastaan.

Yhteiskunnan pedagogisoituminen on viety jo niin pitkälle, että harva ymmärtää, kuinka tarpeellista on ennen kaikkea vastustaa ja vasta sitten ajatella, onko se järkevää.

Filosofian osuus

Hankamäen kirjan alkuluku, ”Filosofiset lähtökohdat”, on jännittävä johdanto. Hankamäki ottaa käyttöön transsendentaalifilosofisen oletuksen ja perustelee sen hyvin. Viime vuosina koko sana on ollut pannassa ja transsendentaalifilosofialle on yritetty löytää vaihtoehtoja ja muita nimiä. Esimerkiksi Martin Heidegger ja Maurice Merleau-Ponty taistelivat vapautuakseen sanasta ja ajatustavasta.

Hankamäki selostaa hyvin ajatukSENSA transsendentaalifilosofiasta ja samalla sen voiman, jota on harjoitettu nyt 200 vuotta. Erityisesti kysymyksissä, joissa on yhtäaikaan oltava universalisti ja otettava yksilö koko painollaan huomioon, tämä ratkaisu näyttää hyvältä vaikka se jääkin aina ohjelman tasolle, koska ihmisen tietoisuuden ja maailman erillään pito synnyttää yhtä paljon ongelmia kuin mitä se ratkaisee.

Marginaali ja dialogi

Kirjassa käydään kussakin kohdassa keskustelua seksuaalivähemmistöjen asemasta, hyväksymisestä, itseymmärryksestä ja moraalisesta merkityksestä. Ei ole kovin tavallista Suomessa, että filosofi käy tällaista keskustelua, vaikka se muualla on melko yleistäkin (esimerkiksi Hockenghem ja Foucault). Joka tapauksessa marginaaliin sysätty ryhmä, jolla on valtakulttuurin kannalta lähinnä ornamentin tai juorun merkitys, voi toimia erinomaisena esimerkkinä sekä vallitsevan tiedekulttuurin ja arjen hypokrisiasta että myös käytettävissä olevien teorioiden ja metodien epäsäätävyydestä.

Dialoginen metodi ei mitenkään

luonnostaan avaa tietä ulos marginaalista mutta se osoittaa, millä tavalla mille tahansa marginaaliin sysätylle ryhmälle voidaan ajatella toiminnan oikeutus. Dialoginen filosofia on eräänlaista kaapista ulostulemista eettisesti ja toiminnallisesti, koska dialogisessa etiikkaansa ja toimintaansa ei tarvitse ajatella itsestä lähtien vaan suhteesta lähtien. Ja kuka tahansa voi minä hetkenä tahansa olla suhteessa ihmisen kanssa, joka ei ole keskuksesta.

Kirjan teoreettinen voima ja käytännöllinen haastava kirjoittamistapa tekee siitä erityisen arvokkaan. Hankamäki ei luultavasti ole pyrkinyt kirjoittamaan ”ikuista” viisautta ja on siten onnistunut kirjoittamaan ajankohtaisen ja oletettavasti ajattomasti radikaalin kirjan, jonka anti ihmistieteiden tutkijoille ja toimijoille on luullakseni kestävä teko.

Juha Varto